

TRUDNOĆA, POROĐAJ I MATERINSTVO U BAROKNOJ IKONOGRAFIJI VOJVODINE

PREGNANCY, BIRTH AND MATERNITY IN THE BAROQUE ART OF VOJVODINA

Jovan Maksimović¹

SUMMARY

Beside death, the most frequent subjects of Christian art have been pregnancy, birth and maternity. These events announce the coming of Biblical figures such as Jesus Christ, Madonna, and St. John the Baptist. Being crucial in the life of man, from conception, pregnancy, birth and maternity to childhood, their representation in Christian iconography underlines the dual nature of these figures, human and godly.

The major sources of inspiration for this subject and Christian iconography in general are the Old and the New Testament and the Apocrypha (Protogospel of Jacob and the Gospel of Thomas), and later popular Christian religious literature.

In mid 18th century, Vojvodina and other Austrian provinces saw a rise of artists coming from the bourgeoisie, announcing the beginning of middle-class Baroque.

This style later produced some of Vojvodina's greatest masters of all times.

This study ventures into the biological or medical bearing of the dogmatic teachings about the events from the life of Madonna and Jesus Christ, as described in the Bible.

It points out the fact that until ascension St. Mary had lived a life of a mortal with all of its biological and medical distinctions, regardless of her role in Jesus' mission on Earth and regardless of her later position in heaven. This also applies for the life of Jesus Christ during his mission on Earth with the goal to redeem the sins of all people.

Key words: Baroque iconography; Vojvodina, pregnancy, birth, maternity, Madonna, Jesus Christ

¹ Medicinski fakultet Novi Sad. Katedra opšteobrazovnih predmeta.
Adresa za dopisivanje: Prof. dr Jovan Maksimović, Glavna ulica 210, 22400 Ruma, Srbija

UVOD

Pored motiva smrti, motivi u vezi sa trudnoćom, porođajem i materinstvom ustaljeni su i, moglo bi se reći, najčešći predmet hrišćanske ikonografije uopšte. Oni ukazuju na značaj dolaska na ovozemaljski svet i boravak među ljudima glavnih biblijskih ličnosti: Isusa Hrista, Bogorodice i Sv. Jovana Krstitelja. Prikazujući ključne momente u životu čoveka, počevši od koncepcije, preko trudnoće i rođenja, pa do materinstva i perioda detinjstva, ove ikonografske teme nastoje da istaknu dvojaku prirodu spomenutih ličnosti, božansku i ljudsku. Kao najvažniji izvori za takvu ikonografsku tematiku, ali i za hrišćansku ikonografiju uopšte, umetnicima su poslužili tekstovi iz Biblije i to njezine kanonske (Stari i Novi zavet), kao i apokrifne knjige (Protojevanđelje Jakovljevo, Pseudo Tomino jevanđelje), a kasnije i određena hrišćanska teološka popularna literatura [1].

Sredinom XVIII veka pojavili su se u Vojvodini i drugim austrijskim zemljama umetnici iz građanskog sloja, koji su označili početak perioda našeg građanskog baroka. Taj pravac je kasnije iznedrio majstore čija slikarska dela pripadaju najvećim ostvarenjima likovne umetnosti Vojvodine uopšte [2].

Prodorom baroknih uticaja u srpsku sakralnu likovnu umetnost i arhitekturu XVIII veka u Vojvodini, u okviru barokne dekoracije crkvenog enterijera, došlo je do formiranja

Slika 1. *Blagovesti Bogorodici*, slikao Teodor Kračun 1775. god., ulje na drvetu, ikonostas crkve Sv. Stefana u Sremskoj Mitrovici

Figure 1 Annunciation by Teodor Kračun, oil on wood, 1775. Iconostasis of the church of St. Stephen's in Sremska Mitrovica, Vojvodina, Serbia

ikonostasa, jedne nove likovne forme u kojoj je bio ostvaren jedinstveni utisak celine raznolikih likovnih vrednosti, kao što su arhitektura, skulptura i slikarstvo. U vezi s tim treba napomenuti da ikonostas ima svoj strogo određeni program i raspored ikona sa biblijskim događajima i ličnostima, koji je prostorno i tematski ograničen. Motivi u vezi sa trudnoćom, rađanjem i materinstvom gotovo su neizbežni sastavni deo tog programa.

KONCEPCIJA (ZAČEĆE)

Biblijska priča o začecu Isusa Hrista kao da je bila stvorena za likovni sadržaj barokne ikonografije, koji je bio strogo podređen moralu građanskog društva. Naime, kako je Majka Božja za sve vreme svoje trudnoće, a i posle porođaja, prema dogmama hrišćanske crkve bila i ostala devica, to je i čin njene koncepcije morao biti visoko specifičan, božanski, a opisan je u Jevanđelju po Luki (Luk. 1,26-38), gde se Bogorodica obraća Arhangelu Gavrilu, koji joj je doneo vest da će po milosti Božjoj začeti i roditi sina, sa pitanjem: "...Kako će to biti, jer se ja ne sastajem s mužem? - Duh Sveti sići će na te, sila Previšnjega zasjenit će te, zato će se dijete koje ćeš roditi zvati Svetim, Sinom Božjim..." Ova tema koncepcije poznata je u ikonografiji pod nazivom *Blagovesti Mariji* ili *Blagovesti Bogorodici* (sl. 1.) [1].

Kao izvanredno važna tema u hrišćanskoj dogmatici, ključni momenat utelovljenja Hristovog kao Sina Božijeg, koji je označio sam početak Njegovog zemaljskog iskupiteljskog poslanja, *Blagovesti Mariji*, u okviru tematskog rasporeda biblijskih događaja prema važnosti, na ikonostasima pravoslavnih crkava u Vojvodini zauzima centralno mesto, na carskim dverima svakog ikonostasa.

Gotovo svi vojvođanski ikonopisci ogledali su se u prikazivanju ove teme čiji je siže, sa manjim varijacijama, bio sledeći: Jedna kuća ispred koje Bogorodica sedi, stoji ili kleči, blago pognute glave; ispred nje je knjiga ili pletivo; jednu ruku drži na grudima, a drugu je ispružila prema Arhangelu Gavrilu, koji joj predaje struk ljljana, pri čemu joj saopštava značajnu vest; sa neba se na glavu Bogorodice spušta Sveti Duh u vidu zraka u kojem se nalazi golubica. U nekim kasnijim predstavama *Blagovesti* odbačena je čitava prateća scenografija, a težište je usmereno prema Bogorodici u stojećem stavu, koja se nalazi na jednom krilu dveri, a Arhangel Gavriilo je na suprotnoj strani, pruža joj struk ljljana i saopštava važnu vest. Među brojnim remek-delima teme *Blagovesti* u vojvođanskoj baroknoj ikonografiji teško se opredeliti za one najuspelije, no ovom prilikom neka budu spomenuti izvanredni radovi Teodora Kračuna u Suseku, Dimitrija Bačevića u

manastiru Jasku, Uroša Predića na dverima kapele Vladičanskog dvora u Sremskim Karlovcima i Paje Jovanovića na carskim dverima Saborne crkve Sv. Georgija u Novom Sadu.

Činjenici koncepcije, u teološkim spisima i njihovom ikonografskom izrazu, u slučaju *Blagovesti Mariji* bila je pripisivana sasvim uzvišena, božanska scenografija, utelovljenje sina Božijeg, koji se izjednačio sa smrtnim čovekom u svemu osim u grehu. Svakako da se to moglo dogoditi isključivo pod uticajem jedne snažne kosmičke, odnosno božanske sile.

U ostalim slučajevima koncepcije, gde su teološki tekstovi takođe poslužili kao motiv za ikonografsko prikazivanje, odnosno u slučajevima začeća Sv. Jovana Krstitelja i same Bogorodice, božanska sila takođe je bila prisutna, međutim u jednom drugom, moglo bi se reći više zemaljskom i biološkom, a manje uzvišenom obliku. Naime, u oba slučaja, i kada je reč o roditeljima Bogorodičinim, Joakimu i Ani, kao i o roditeljima Sv. Jovana, Zahariji i Jelisaveti, radilo se o starijim osobama i dugogodišnjem neplodnom braku. U nekim apokrifnim spisima i u Lukinom jevanđelju navodi se da je nakon dugog niza godina želje za detetom Bog uslišio molbe ova dva bračna para i nagradio ih potomstvom. Po svemu sudeći, Božja pomoć je u tim slučajevima imala direktnog uticaja na stvaranje povoljnijih bioloških okolnosti za nastajanje prirodne koncepcije, tj. oplodnje nakon dugog niza godina bračne neplodnosti. Ta zbivanja likovno su obrađena u ikonografiji kroz teme *Susreta Joakima i Ane* i *Blagovesti Zahariji*.

Akt začeća Bogorodice na simboličan način, posredstvom ikonografskog motiva *Susreta Joakima i Ane*, Bogorodičinih roditelja, na Zlatnim vratima Jerusalima, gde je u prvi plan prilikom susreta bio stavljen njihov zagrljaj, neretko i poljubac, ukazuje upravo na telesni dodir kao nerazdvojni čin biološke koncepcije. Premda se u apokrifnim spisima i u ovom slučaju govori o "bezgrešnom začeću", u ikonografiji je on dobio sasvim drugi smisao. Nešto ređe se Bogorodičini roditelji prikazuju razdvojeni, u medaljonima pri dnu carskih dveri, ispod *Blagovesti Mariji*, u kojem slučaju je posebno istaknut značaj Bogorodičinih roditelja u budućim događajima u vezi začeća i rođenja Isusa Hrista.

I u biblijskom tekstu koji govori o začeću Sv. Jovana Krstitelja (Luk. 1, 5-25) spominje se starost roditelja i dugogodišnji bračni sterilitet. Otac Sv. Jovana Zaharija, sveštenik u jevrejskom hramu, prilikom bogoslužjenja ugledao je u jednom momentu anđela Gospodnjeg, koji mu je saopštio vest da će njegova žena Jelisaveta konačno roditi sina, kome on mora nadenuti ime Jovan. Zaharija se u razgovoru s anđelom dugo zadržao u hramu, a nakon izlaska je zanemio i nije mogao govoriti sve do rođenja deteta. Dalje

se u Jevanđelju navodi da je, po njegovom povratku kući, žena mu Jelisaveta uistinu i začela. Na značaj “razgovora” koji se u hramu odigrao između anđela i Zaharije ukazano je upravo u ikonografiji spomenutog događaja motivom *Blagovesti Zahariji*, gde se scenografija svodi na njihov susret u kojem anđeo budućem ocu Sv. Jovana saopštava radosnu vest.

GRAVIDITET (TRUDNOĆA)

Ikonografski motiv u kojem je teološko-religiozni karakter trudnoće podređen njegovoj biološkoj prirodi, takođe vodi svoje poreklo iz Lukinog jevanđelja (Luk. 1, 39-45), gde se govori o susretu dveju budućih majki, dveju trudnica, Marije u prvim danima graviditeta i Jelisavete već sa šestomesečnom trudnoćom, koja je u momentu njihovog susreta osetila micanje deteta u svojoj utrobi. Motiv je ikonografski obrađen u više varijanti, koje se uglavnom svode na srdačan susret dveju ženskih osoba, od kojih se na jednoj vide znaci već poodmakle trudnoće. Često je korišten kao tema u baroknoj ikonografiji, pa se *Susret majki* može zapaziti u većini vojvođanskih crkava, na Bogorodičinom tronu ili na ikonostasu u nizu ikona u soklu. Kao primeri ove biblijske ikonografske teme u vojvođanskoj sakralnoj umetnosti mogu da posluže ikone Arse Teodorovića u crkvi Sv. Kuzmana i Damjana u Futogu, zatim u crkvi Sv. Nikole u Melencima i u Almaškoj crkvi u Novom Sadu, kao i ikona Pavla Simića u crkvi Sv. Nikole u Bašaidu, te u Rimokatoličkoj crkvi u Kljajićevu, koju je 1857. godine naslikao Leopold Šulc (Leopold Schultz) iz Beča (sl. 2.) [3,4].

Slika 2. *Susret Marije i Jelisavete*, nepoznati slikar, ulje na drvetu, Bogorodičin tron u crkvi Sv. Nikole u Irigu.

Figure 2 Visitation by unkwon artist, oil on wood. An icon in the church of St. Nicholas' in Irig, Vovjodina, Serbia

RAĐANJE

Kada je reč o motivu porođaja, umesto istinskih scena rađanja, a u zamenu za taj svetomistični čin, viđaju se u hrišćanskoj ikonografiji isključivo prizori postnatalnog perioda, tj. babinja. Poput začeca Sv. Jovana i Bogorodice, koje je u odnosu na začeca Isusa Hrista predstavljalo više prirodan, biološki, a manje božanski čin, može se reći da je isti stav i u pogledu njihovog rođenja, koje je opisano samo u apokrifnim spisima, a poslužilo je kao model za ikonografsku scenografiju tih događaja. U oba slučaja scenografija je slična i prikazuje uobičajenu atmosferu posle rođenja detata u sobi porodilje, kakva se mogla videti u većini građanskih kuća u Vojvodini iz XVIII i XIX veka. Dok Sv. Ana, Bogorodičina majka, sedi ili leži u postelji, poslužuju je služavke, a babice kupaju novorođenče, ili tek pripremaju kupku, dok druge žene donose darove; Sv. Joakim sedi po strani i prelistava knjigu. Motiv *Rođenja Bogorodice* neretko je inspirisao vojvođanske ikonopisce, pa se ikone sa tim motivom nalaze u većini crkava u Vojvodini i u nekim fruškogorskim manastirima. U okviru tematskog rasporeda, ovoj ikoni pripalo je značajno mesto u nizu prazničnih ikona na drugom spratu ikonostasa. Kao reprezentativni primer barokne žanr-scene u sobi porodilje nakon porođaja u vojvođanskoj

Slika 3. *Rođenje Bogorodice*, slikao Teodor Kračun 1775. god., ulje na drvetu, ikonostas crkve Sv. Stefana u Sremskoj Mitrovici

Figure 3 The Nativity of the Virgin by Teodor Kračun, oil on wood, 1775. Iconostasis of the church of St. Stephen's in Sremska Mitrovica, Vojvodina, Serbia

Slika 4. Rođenje Sv. Jovana Krstitelja, nepoznati slikar iz prve polovine XIX veka, ulje na limu, celivajuća ikona iz crkve Sv. Arhangela Mihajla i Gavriila u Batajnici

Figure 4 The Nativity of St. John the Baptist by unknown artist, oil on tin, first half of the 19th century. An icon in the Church of Holy Archangels Michael and Gabriel in Batajnica, Vojvodina, Serbia

porodici iz XVIII veka mogla bi da posluži izvanredna ikona *Rođenje Bogorodice Teodora Kračuna*, koja se nalazi u crkvi Sv. Stefana (*Stara crkva*) u Sremskoj Mitrovici (sl.3.) [5].

Rođenje Sv. Jovana Krstitelja, scenografski veoma slično prethodnom događaju, kao tema ređe je zastupljeno u ograničenom prostoru likovnog kompleksa ikonostasa. Ukratko bi se moglo reći da se scenografija spomenutog događaja sastoji iz sledećeg: Otac Sv. Jovana, sveštenik Zaharija, nem, ispisuje ime deteta na tablici ili svitku ("Ivan će biti njegovo ime") i pokretom ruke odaje da mu se toga časa vratio dar govora, kao što mu je to bilo obećano prilikom "viđenja" u hramu. Jelisaveta, njegova žena, majka Sv. Jovana, leži ili sedi u postelji, a okolo su žene sa darovima i babice koje pokazuju tek okupano novorođenče (slika 4).

Ikonografija *Rođenja Hristovog*, daleko najčešći i najznačajniji motiv rođenja u hrišćanskoj ikonografiji uopšte, u svojoj početnoj fazi imala je izvore u starim tekstovima o ovom događaju iz kanonskih jevanđelja, ali znatno više iz apokrifa. Odatle zapravo potiču motivi kao što su: špilja u kojoj se dogodilo *Rođenje*, svetlost u špilji, babica Zelami koja veruje u

Bogorodičino devičanstvo, babica Saloma koja u devičanstvo ne veruje, pa ga proverava, usled čega joj “usahne” ruka, a ozdravi joj tek kada prema savetu anđela dotakne pelene Detetove; motiv štale u koju treći dan posle porođaja prelazi Bogorodica iz špilje, kao i motiv vola i magarca.

Mnogo kasnije su na ikonografiju *Rođenja Isusovog* delovale teološke rasprave koje su se vodile oko toga da li je Bogorodica rodila na prirodan način, pa se posle porođaja morala odmarati i ležati, kako su taj događaj prikazivali ikonopisci vizantijskog kulturnog kruga, ili je Ona kao “devica pre porođaja, za vreme i posle porođaja” rodila bezbolno, pa je mogla sedeti, klečati i klanjati se Novorođenčetu. Kao što znamo, prevagnulo je, prvo na Zapadu, ovo drugo mišljenje, pa se već u drugoj polovini XIV veka pojavio t.zv. “zapadnjački tip klanjanja”, koji je kao motiv imao veoma snažan uticaj na baroknu ikonografiju. Ona ga je prihvatila i u tim okvirima razvila, a sastoji se u sledećem: Bogorodica kleči sklopljenih ili prekrštenih ruku i sa velikom pobožnošću posmatra Novorođenče; Ono leži na okrilju njenog plašta, pregrštu slame ili u jaslicama; Detetu se klanjaju anđeli, pastiri i mudraci; Sv. Josif sedi i podupire se o štap, ili se i on klečeći klanja; prizor se obično odigrava u planinskom okruženju, u ruševinama stare zgrade, ili pod natstrešnicom štale; vo i magarac su tu pored, a na nebu su horovi anđela koji pevaju i slave Boga [1].

Na ikonografiju *Rođenja Isusovog* imala je snažnog uticaja nova zapadnjačka pobožnost renesanse, koja je odgovarala moralu građanskog društva, pa se opisani način prikazivanja scene *Hristovog rođenja*, prihvaćen od strane crkve, proširio čitavim hrišćanskim svetom, a osobito je došao do izražaja u baroknoj ikonografiji, koja je na teritoriji Vojvodine ostavila brojna umetnička dela. Stoga je ikona *Rođenja Isusovog*, po pravilu, prva u nizu određenom za prikazivanje velikih hrišćanskih praznika na ikonostasu svake crkve u Vojvodini, pa su se gotovo svi vojvođanski ikonopisci ogledali u prikazivanju ove teme. Kao reprezentativni primeri ove uzvišene barokne scenografije *Isusovog rođenja* mogu da posluže freska Stefana Teneckog u manastiru Krušedol iz 1766. i velelepna ikona Pavla Simića iz 1860. godine, koja je u privatnom vlasništvu u Novom Sadu (slika 5) [6].

BABINJE (PUERPERIUM)

Još jedan biblijski događaj, povezan sa porođajem, tačnije puerperijem, poslužio je kao motiv u ikonografiji velikih hrišćanskih praznika. Radi se o *Sretenju*, odnosno *Prikazanju u hramu*, kako se još naziva ta ikonografska tema. O njoj se u Lukinom jevanđelju (Luk. 2, 22-40) govori o tome kako su Isusa, kao prvorodeno dete, prema propisima Mojsijevog zakona (Izl. 13,

2), prikazali po prvi put u hramu i prineli propisanu otkupnu žrtvu siromaha, par grlica. Ujedno je Bogorodica izvršila, nakon porođaja, obred t.zv. "očišćenja" ("purifikacije"), što je takođe propisivao Mojsijev zakonik (Lev. 12, 1-8), a starac Šimun, sveštenik u tome hramu, prihvatio je Isusa na svoje ruke i u nadahnuću prepoznao u Njemu obećanog i očekivanog Mesiju. Pored primarnog teološkog značaja ove teme, sa medicinskog stanovišta zanimljiv je podatak o purifikaciji Bogorodice, tj. puerpere četrdeset dana posle porođaja, upravo toliko koliko traje i biološki puerperium. Ovi i neki drugi propisi Mojsijevog zakonika imali su za Jevreje značaj higijenskog kodeksa, poput nekih poglavlja iz Kurana, koji su regulisali pitanja higijene u životu muslimana. Ustaljeni način prikazivanja teme *Sretenja* u baroknoj ikonografiji Vojvodine stavlja u prvi plan Bogorodicu kako unosi Dete u hram, a starac Šimun ga prihvata, dok Sv. Josif ili neka od žena pratilica prinose par žrtvenih grlica.

Slika 5. Božić, slikao Pavle Simić 1859. god., ulje na platnu, privatno vlasništvo, Novi Sad

Figure 5 Christmas by Pavle Simić, oil on canvass 1859. Private collection, Novi Sad, Vojvodina, Serbia

MATERINSTVO

Među najznačajnije i najčešće motive hrišćanske ikonografije uopšte ubraja se motiv materinstva, koji je predstavljen ikonama *Bogorodice sa Isusom*, bez kojih se ne može zamisliti ni jedan hrišćanski hram.

Ispitivanja dečje psihofiziologije poslednjih decenija ukazala su na veliki značaj uticaja okoline u odgoju i formiranju karaktera deteta, naročito u prvim godinama života, tj. u periodu kada ono oseća posebnu privrženost i potrebu zaštite od osobe kojoj pripada i koja se o njemu brine i ispod čije topline je zaklonjeno, a to je majka. U ruskoj ikonografiji neguje se poseban način prikazivanja Bogorodice sa Isusom koji naglašava upravo taj bliski kontakt između majke i deteta, pri čemu su Bogorodica i Dete Isus predstavljeni u prisnom dodiru dečjeg i majčinog lica, gde su obraz uz obraz nježno naslonjeni. Likovnom doživljaju ovakve ikone odgovara i njen ruski naziv *Majka Božja Umilenije* (grčki "Eleusa"). Inače se u hrišćanskoj ikonografiji neguju četiri osnovna načina likovnog predstavljanja Bogorodice sa Isusom i to:

- **Hodegetria (odigitrija)** (grčki = "Voditeljica na putu"), vizantijski je način predstavljanja Bogorodice u dostojanstvenom držanju, sa pogledom upravljenim na posmatrača. Jednom rukom pokazuje ona na Dete Isusa, koje sedi na njenoj drugoj ruci. Svojom desnom rukom Isus blagosilja, a u levoj drži rolnu ispisanog papira. Naziv *Hodegetria* dobila je po najranijoj ikoni ove vrste, koja se nalazila u manastiru Hodegonu, a koju je prema legendi naslikao Sv. apostol Luka. Veruje se da su original ove ikone uništili Turci, kada su osvojili Carigrad.
- **Bogorodica smilovanja** (grčki "Eleusa", ruski "Umilenije"), grčki je i ruski način prikazivanja Bogorodice sa Isusom, gde je motiv materinstva posebno naglašen, pri čemu Dete s nežnošću priljubljuje svoj obraz uz obraz majke i rukom je grli i miluje po licu ili podbratku. Još veći stepen međusobnog kontakta između majke i Deteta u hrišćanskoj ikonografiji takođe je grčkog porekla i nosi naziv *Bogorodica glikofilusa*, a razlikuje se od prethodnog po tome što Bogorodica, osim što prima milovanje Deteta, sama mu ga i pruža. I napokon, najveći stepen emotivne veze između majke i deteta iskazan je u ikonografskom motivu koji nosi naziv *Bogorodica galaktotrofusa* (ruski = *mleko-pitateljica*), odnosno "ona koja doji dete". Taj način likovnog prikazivanja Bogorodice sa Isusom nije bio posebno omiljen u baroknom slikarstvu, pa nije ni ostavio traga u baroknoj ikonografiji Vojvodine.

Slika 6. Bogorodica sa Isusom, slikao Teodor Kračun 1775. god., ulje na drvetu, prestona ikona na ikonostasu crkve Sv. Stefana u Sremskoj Mitrovici

Figure 6 Virgin and Child by Teodor Kračun, oil on wood, 1775. An icon on the iconostasis of the church of St. Stephen's in Sremska Mitrovica, Vojvodina, Serbia

Češće se sreće na startovizantijskim i starosrpskim ikonama, kao i u ranoj ikonografiji Zapada.

- **Nikopoia tip** (od grčkog = “ona koja nosi pobjedu”), vizantijski je tip Bogorodice koja sedi i obema rukama drži Isusa na svojim kolenima, dok On desnicom blagosilja, a levom rukom drži svitak. Naziv *Nikopaja* dobila je zbog toga što je takva ikona često pratila vizantijske careve na njihovim vojnim pohodima. Premda ređe, može se videti kao prestona ikona i na nekim baroknim ikonostasima iz XVIII i XIX veka u crkvama Vojvodine.
- **Platytera tip** (od grčkog = “široka, najsvetija, šira od neba”), takođe je vizantijski tip frontalne, stojeće, Bogorodice orans, koja u molitvi diže ruke, a u okruglom medaljonu na svojim prsima nosi polulik Isusa Hrista [1,7].

Međutim, u baroknoj ikonografiji Vojvodine motiv zemaljskog materinstva nije u prvom planu. Vojvođanska barokna Bogorodica sa Isusom izvedena je iz dva osnovna vizantijska tipa: nešto ređe se nailazi na

baroknu modifikaciju Bogorodice *Nikopoja* tipa, gde Bogorodica sedi, a Isusa koji blagosilja drži u svome krilu, dok je daleko češće to u maniru baroka modifikovan *Hodegetria* tip stojeće Bogorodice sa Isusom na svojoj desnoj ruci, dok u levoj ruci drži ona žezlo ili struk ljljana. Prvu varijantu ubedljivo reprezentuju dva remek-dela vojvođanske mariološke ikonografije: prestona ikona *Bogorodice sa Isusom* Dimitrija Bačevića iz 1769. godine na ikonostasu manastira Jazak i prestona ikona *Bogorodice sa Isusom* u crkvi Sv. Stefana, t.zv. Staroj crkvi u Sremskoj Mitrovici, rad Teodora Kračuna iz 1775. godine (slika 6) [8,9]. Među velikim brojem ikona druge varijante vojvođanske barokne *Bogorodice sa Isusom*, neprocenjive umetničke vrednosti, barem neka budu spomenuta sledeća umetnička dela: *Bogorodica sa isusom* u crkvi Sv. Georgija u Somboru, rad Pavla Simića iz 1873. godine, dve ikone Dimitrija Bačevića, jedna koju je radio za ikonostas crkve Sv. Nikole u Prhovu, a drugu za ikonostas crkve Vavedenja Bogorodice u Golubincima 1770. godine, zatim *Bogorodica sa Isusom* Teodora Kračuna u crkvi Sv. Nikole u Starom Slankamenu, prelepa ikona *Bogorodice sa Isusom* Jakova Orfelina u crkvi Sv. Nikole u Kraljevcima, nedaleko Rume i mnoge druge [4-6].

ZAKLJUČAK

Na kraju ovog izlaganja moglo bi se postaviti pitanje kako je moguće u dogmatsko-teološkom učenju o biblijskim ličnostima, pre svega o Bogorodici i Isusu Hristu, i u događajima vezanim za njih, a opisanim u Bibliji, pronaći biološko-medicinski sadržaj. Odgovor se može dobiti u činjenici da je Marija, premda joj je bila predodređena posebna uloga u ostvarenju Isusovog poslanja među ljudima, kao i njen kasniji nebeski status, sve do svoje smrti i uznesenja na nebo preživela zemaljski život smrtnika sa svim njegovim biološko-medicinskim obeležjima. Ona su u određenim teološki značajnim fiziološkim epizodama bila modifikovana tako, što su izražavala specifično-uzvišeni, božanski karakter. Sličan stav može se primeniti i na Isusa Hrista, s obzirom na Njegovo zemaljsko poslanje i boravak među ljudima, a u cilju iskupljenja njihovih greha. Kao najvažniji momenti kojima se u teološkim spisima želelo ukazati na ljudsku prirodu ovih božanskih ličnosti, pogotovo Isusa Hrista, svakako su trenuci njihovog biološkog dolaska na ovozemaljski svet (koncepcija, trudnoća, porođaj, odrastanje i materinstvo), kao i prelaska u kosmičku večnost, tj. njihove zemaljske smrti. Te teme našle su svoj likovni izraz u hrišćanskoj ikonografiji uopšte, a posebno su pogodovale baroknoj ikonografiji, jer su

odgovarale duhu i moralu vremena kada je taj umetnički pravac bio vodeći u evropskoj, pa i svetskoj likovnoj umetnosti.

IZVORI I LITERATURA

1. Badurina A. Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Liber, 1979.
2. Medaković D. Putevi srpskog baroka, Beograd: Nolit, 1971.
3. Mikić O, Momirović P, Jovanović, Šelmić L. Popis slikarskih i vajarских dela u privatnom posedu i društvenoj svojini na području Banata. Novi Sad: Društvo muzejskih radnika Vojvodine, 1981.
4. Momirović P, Jovanović V, Mikić O, Stanojević P Popis slikarskih i vajarских dela u društvenom posedu i privatnoj svojini na području Bačke. Novi Sad: Društvo muzejskih radnika Vojvodine, 1986.
5. Momirović P, Mikić O, Šelmić L. Popis slikarskih i vajarских dela u društvenoj i privatnoj svojini na području Srema, III. Novi Sad: Društvo muzejskih radnika Vojvodine, 1981.
6. Mikić O, Šelmić L. Delo Pavla Simića. Novi Sad: Galerija Matice srpske, 1979.
7. Schmidt-Voigt J. Russische Ikonenmalerei und Medicin, Verlag von Karl Thiemig, München, 1980.
8. Kostić M. : Dimitrije Bačević (? - posle 1770). Novi Sad: Galerija Matice srpske, 1996.
9. Živanović LJ, Lesek M, Mikić O. Teodor Kračun (? - 1781). Novi Sad: Galerija Matice srpske, 1972.
10. Vlastita zapažanja autora prilikom obilaska i fotografisanja ikonografskih dela u sakralnim objektima širom Vojvodine.

SAŽETAK

Uz motiv smrti, motivi u vezi s trudnoćom, porođajem i materinstvom ustaljeni su i, moglo bi se reći, najčešći predmet kršćanske ikonografije općenito. Ti motivi upućuju na važnost dolaska na ovozemaljski svijet i boravak među ljudima glavnih biblijskih ličnosti: Isusa Krista, Bogorodice i sv. Ivana Krstitelja. Prikazujući ključne trenutke u životu čovjeka, počevši od koncepcije, preko trudnoće i rođenja, pa do materinstva i razdoblja djetinjstva, ove ikonografske teme nastoje istaknuti dvojaku prirodu spomenutih ličnosti, božansku i ljudsku. Kao najvažniji izvori za takvu ikonografsku tematiku, ali i za kršćansku ikonografiju općenito, umjetnicima su poslužili tekstovi iz Biblije (Stari i Novi zavjet) i apokrifne knjige (Protoevanđelje Jakovljevo, Pseudo Tomino evanđelje), a poslije i određena kršćanska teološka popularna literatura.

Sredinom XVIII. stoljeća pojavili su se u Vojvodini i drugim austrijskim zemljama umjetnici iz građanskog sloja, koji su označili početak razdoblja građanskog baroka. Taj je pravac poslije iznjedrilo majstore čija slikarska djela pripadaju najvećim ostvarenjima likovne umjetnosti Vojvodine uopće.

U ovom istraživanju postavljeno je i pitanje kako je moguće u dogmatsko-teološkom učenju o biblijskim ličnostima, prije svega Bogorodici i Isusu Kristu, i u događajima vezanim za njih, a opisanim u Bibliji, pronaći biološko-medicinski sadržaj. S tim u vezi upozoreno je na činjenicu da je Marija, premda joj je bila predodređena posebna uloga u ostvarenju Isusova poslanja među ljudima, kao i njezin kasniji nebeski status, do svoje smrti i uznesenja na nebo preživjela ovozemaljski život smrtnika, sa svim njegovim biološko-medicinskim obilježjima. Sličan stav može se primijeniti i na Isusa Krista, s obzirom na Njegovo zemaljsko poslanje i boravak među ljudima, a s ciljem iskupljenja njihovih grijeha.

Ključne riječi: barokna ikonografija, Vojvodina, trudnoća, porođaj, materinstvo, Bogorodica, Isus Krist